

[itobiad], 2019, 8 (3): 1949/1966

**Çevresel Gerontoloji Bağlamında 'Yerinde Yaşlanma'nın
Temel Belirleyicileri ve Aktif Yaşlanma Süreciyle İlişkisi**

Basic Determinants of 'Aging in Place' in the Context of Environmental
Gerontology and Its Correlation with the Process of Active Aging

İhsan ÇAPCIOĞLU

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof., Ankara University Faculty of Divinity
ih sancapcioglu@yahoo.com
Orcid ID: 0000-0003-4796-5232

Ahmed Hamza ALPAY

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
PhD Student, Ankara University Graduate School of Social Sciences
ahmedhamza0606@outlook.com
Orcid ID: 0000-0002-8781-6939

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 02.09.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 28.09.2019
Yayın Tarihi / Published : 29.09.2019
Yayın Sezonu : Temmuz-Ağustos-Eylül
Pub Date Season : July-August-September

Atıf/Cite as: ÇAPCIOĞLU, İ, ALPAY, A. (2019). Çevresel Gerontoloji Bağlamında 'Yerinde Yaşlanma'nın Temel Belirleyicileri ve Aktif Yaşlanma Süreciyle İlişkisi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (3), 1949-1966. Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/issue/47378/614239>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012- Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Çevresel Gerontoloji Bağlamında 'Yerinde Yaşlanma'nın Temel Belirleyicileri ve Aktif Yaşlanma Süreciyle İlişkisi

Öz

'Yerinde Yaşlanma' kavramı, genellikle, yaşlanırken evde kalabilmek için ideal olan politikayı ifade etmek için kullanılır. Yerinde yaşlanmanın felsefesi, evde yaşam ortamının sürekliliğini, toplumda bağımsızlığın korunmasını ve sosyal içermeyi kapsamaktadır. Çevresel gerontoloji alanında çalışan bilim insanları, bireylerin yaşlandıkça, yaşadıkları mekânın fiziksel ve sosyal ortamına daha fazla bağlandıklarını iddia etmektedir. Söz konusu çevresel bağlam ile kişisel kimlik arasındaki etkileşimin yansımaları, çeşitli sosyal, psikolojik ve fiziksel konular bağlamında gözlemlenebilmektedir. Sağlık ve sosyal bakım maliyetlerini sınırlandırmaya yönelik finansal zorunluluklar tarafından bakımevinde kalmaya yönlendirilmelerine rağmen, yaşlı insanlar da, genellikle, yerinde yaşlanmayı tercih etmektedir. Yaşadığı çevredeki sivil faaliyetlere katılım, yaşlıların sosyal ilişkilerini sürdürmelerini, mahalle etkinliklerine ve politikalarına katılmaya devam etmelerini sağlayarak, yerinde yaşlanmanın önemli bir belirleyicisi olmaktadır. Bu çerçevede, makalemizde, öncelikle, çevresel gerontoloji literatüründeki kuramsal tartışma ve bulgulardan hareketle "yerinde yaşlanma" olgusunun temel belirleyicileri üzerinde durulacaktır. Makalemizin ikinci kısmında ise, yerinde yaşlanma olgusunun aktif yaşlanma süreciyle ilişkisi tartışılacak ve sosyal etkileri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yerinde Yaşlanma, Çevresel Gerontoloji, Mekân, Sosyal Bağlılık, Aktif Yaşlanma.

Basic Determinants of 'Aging in Place' in the Context of Environmental Gerontology and Its Correlation with the Process of Active Aging

Abstract

The concept 'aging in place' is often used to denote the ideal policy of being able to remain at home while aging. The philosophy of aging in place involves the continuity of the home life environment, preservation of independence in society and social inclusion. Scientists working in the field of environmental gerontology claim that as individuals get older, they become more connected to the physical and social environment of the space they live in. Reflections of the interaction between the environmental context in question and the personal identity can be observed in the context of various social, psychological and physical issues. Elderly people generally prefer aging in place, although they are directed to stay in nursing homes by financial obligations aiming to limit both healthcare and social care costs. Participation in civic activities in the surrounding area continues to be an important determinant of aging in place, enabling the elderly to maintain their social relations and continue to participate in neighborhood activities and policies. In this context, our article will primarily focus on the main determinants of the phenomenon of "aging in place" on the basis of theoretical discussions and findings in the environmental gerontology literature. In the second part of the article, the correlation between the phenomenon of aging in place and active aging will be discussed and its social effects will be evaluated.

Keywords: Aging in Place, Environmental Gerontology, Place, Social Adherence, Active Aging.

Giriş

'Yerinde yaşlanma' kavramı, genellikle yaşlanırken evde kalabilmek için ideal olan politikayı ifade etmek için kullanılmaktadır. Yerinde yaşlanma anlayışına duyulan ihtiyaç, çevresel gerontoloji alanındaki araştırmacılar arasında gelişen bir süreç olarak ortaya çıkmıştır (Johansson vd., 2009, s.50). Çevresel gerontoloji alanında çalışan bilim insanları, yaşlanma sürecinin ilerleyen aşamalarında insanların yaşadıkları yerin fiziksel ve sosyal ortamına daha fazla bağlı olduklarına inanmaktadır (Wadu Mesthrige & Cheung, 2019, s.5).

Yerinde yaşlanma felsefesi, ev yaşamı ortamının sürekliliğini, toplumda bağımsızlığın korunmasını ve sosyal içermeyi sağlamaktadır. Bu bağlamda evde kalmanın desteklenmesi, yaşlı bireylere yaşam ortamında sürekliliği sağlamanın yanı sıra, gündelik yaşamın ve sosyal temasın organizasyonunda daha fazla özgürlük ve bağımsızlık duygusu kazandırır (Barrett vd., 2012, s.361). Çünkü ev; bütün kültürlerde, sıcaklık ve güvenilirlik, güvenlik, yakınlık ve özerklik ile karakterize edilen bir mekândır. Evin; refahı, konforu ve güvenliği en iyi şekilde sağlayacağı ve bakım veren bireylerin hayatlarını kontrol etme ve yönetme gücünü elinde tutacağı kabul edilmektedir (Barrett vd., 2012, s.362).

Yaşlıların sosyal katılımlarının teşviki -ilerleyen yaşla birlikte- komşuluk ilişkilerinde yaşam memnuniyetine katkıda bulunmaktadır. Yaşlı insanların toplumla bağlantıda olmaları konusundaki anlaşılır tercihleri, sosyal dışlanmanın dezavantajlarından aktif olarak uzaklaşmalarını sağlamaktadır. Yaşlıların yerinde yaşlanma potansiyelleri ise, kuşaklar arasındaki uyumu belirlemede önemli rol oynamaktadır. Yerinde yaşlanma olgusu, çoğu toplumda ekonomik ve mantıklı bir tercih olarak kabul edilerek desteklenmektedir. Günümüz toplumlarında yaşlı yetişkin sayısının giderek artması, özellikle kentsel mekânlarda, yaşlıların seyahat davranışları ile sosyal hareketliliğini etkileyen zorlukları anlamayı gerektirmektedir. Bu çalışmada, çevresel gerontoloji literatürünün sunduğu imkânlar çerçevesinde "yerinde yaşlanma" olgusunun temel belirleyicileri tespit edilecek ve aktif yaşlanma süreciyle ilişkisi bağlamında sosyal etkileri değerlendirilecektir.

Çevresel Gerontolojide Mekân Algısı ve 'Yerinde Yaşlanma' Yaklaşımı

Kamu politikalarında somutlaştırıldığı gibi, yerinde yaşlanma, genellikle, maliyetli bakım evlerine yerleştirilmenin alternatifi olarak tanımlanmaktadır (Scharlach & Moore, 2016, s.239). Bu çerçevede, "azalan sağlık, dulluk ya da gelir kaybı gibi yaşam değişiklikleri nedeniyle artan desteğe ihtiyaç duyulduğunda bile mevcut ikamet yerinde kalabilmeyi" ifade etmektedir (Scharlach & Moore, 2016, s.239). Çevresel gerontoloji literatüründe yerinde yaşlanma kavramının tanımlanmasına yönelik çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlardan birine göre, 'yerinde yaşlanma' kavramındaki 'yaşlanma' sözcüğü, bireyin işlevlerindeki azalmaya ya da

kayba işaret eder. Diğer bir yaklaşım ise, 'yerinde' sözcüğündeki 'yer'in bireyin mevcut ikamet mekânı olan evini ifade ettiğini ve aynı fiziksel ortamda kalmanın bireysel ve toplumsal açıdan yararlı sonuçlar ortaya çıkaracağını savunur. Bununla birlikte, yer değiştirmenin birçok yaşlı insanın mevcut evlerini terk etme, yaşadıkları mekânın küçültülmesi ve aileden uzaklaşma gibi negatif etkilerinin yanında, hayatı kolaylaştıran yerlere gidilmesine karar verme özgürlüğü gibi yararlı sonuçları olduğu yönünde iddialar da bulunmaktadır. Esasen bu, özellikle mevcut konutunun, ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kaldığı veya ertelenen bakımın ya da arzu edilen komşuluk ilişkilerinin yetersiz olduğu durumlarda tercih edilen bir yoldur. Nitekim pek çok engelli yaşlının mevcut konutunda en uygun bakımı alamadığına dair bulgular her geçen gün artmaktadır (Scharlach & Moore, 2016, s.239).

Yakın zamanda, yerinde yaşlanmada "mekân" kavramı, çevreyi veya toplumu kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Çünkü, yaşlılar açısından yüksek risk faktörü olarak değerlendirilen yoksulluk, 75 yaş ve üstü olmak, kadın olmak, dul olmak, yalnız yaşamak, eğitim düzeyi düşük olmak gibi, genellikle, benzer nitelikteki kronik durumlarla başa çıkmaya yönelik sosyal politikaların ivedilikle üretilmesi gerekmektedir. Söz konusu bireylerden oluşan yaşlı hanelerin bir araya toplandığı semtler, ekonomik ve sosyal dengesizliklerle karakterize edilmektedir. Özetle, bu bireyler açısından yerinde yaşlanma, ilerleyen yaşla birlikte doğrudan ve dolaylı olarak güvenlik, konfor ve bağımsızlık gibi yoksunluklarını daha da kötüleştirebilir (Scharlach & Moore, 2016, s.239). Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta ise, yaşlıların nerede ve nasıl yaşamak istediklerine ilişkin normatif varsayımlardır. Örneğin, Hastalık Kontrol Merkezleri, yerinde yaşlanmayı; "kişinin yaş ve gelir gibi değişkenlerden bağımsız olarak kendi evinde ve toplumunda güvenli, özgür ve rahat bir şekilde yaşayabilmesi" olarak tanımlamaktadır. Bunun gibi tanımlara yerleştirilmiş bir 'sosyal adalet' boyutu olmasına rağmen, yaşlı yetişkinlerin anılan seçeneklere özgün bir şekilde sahip olup olmadıklarına ilişkin sorular yanıtsız kalmaktadır. Çünkü yerinde yaşlanmaya yönelik kamu politikası teşviklerinin odak noktası; yaşlı yetişkinlerin, ailelerinin ve toplumlarının refahını artırmak yerine, konut bakımıyla ilgili uzun vadeli kamu bakım harcamalarını azaltmaya yönelik stratejiler olmuştur (Scharlach & Moore, 2016, s.239).

Ekolojik Yaşlanma Modeli, "davranış, bireyin yetkinliğinin ve konumunun çevresel baskısının bir işlevidir" yaklaşımını savunur. Bu yaklaşımda, daha ileri bir yeterlik seviyesine sahip bireylerin, daha geniş bir çevre baskısı içinde kapasiteleri azalan bireylerden başarılı davranışsal sonuçlar elde ettikleri varsayılır. Bu modelin bir sonucu, "birey ne kadar az yeterli olursa, çevresel faktörlerin onun üzerindeki etkisi o ölçüde büyük olur" diyen çevresel duyarlılık hipotezidir. Bu perspektifi benimseyen araştırmalar, tipik olarak, istenen davranışsal veya bazen duygusal sonuçlarla ilgili bir dizi kişisel yeterlilik ve çevresel baskı (veya "talep örüntüsü") arasındaki uyum

üzerine odaklanmıştır. Yeterlik ve baskının uyumsuzluğunun klasik bir örneği aşırı güçsüzlüktür. Söz gelimi nitelikli bir bakım tesisinde yaşayan yaşlılar, kendi yemeklerini yapabilecek yeterliğe sahip oldukları halde, kuruluş tarafından sağlanan yemek hizmeti sayesinde bu hizmete bağımlı olmayı öğrenebilirler. Bu yeni durum karşısında, başlangıçta olumsuz duygusal bir tepki olarak hayal kırıklığı yaşayabilir, ancak zamanla bu konuda çaresiz olduklarını görerek, yeterlik duygularını azaltılmış yetkinlik ile yeniden uyarlamayı tercih edebilirler (Scharlach & Moore, 2016, s.240).

Bu dinamik mekân anlayışı, insanları ve çevrelerini ayrılmaz olarak gören, yerinde yaşlanmanın farklı ve daha karmaşık bir kavramsallaştırılmasını gerektirmektedir. Çünkü hiçbir fiziksel çevre toplumsal boyutları olmadan anlaşılabilir. Yerinde yaşlanma, hem yaşlanma deneyiminin hem de mekân deneyiminin dinamik olduğu ve birbiriyle etkileşime girdiği sürekli bir uzlaşma olarak görülür. Başka bir deyişle, yaşadığımız mekânlarla ilişki içinde yaşadığımızda mekân deneyimimiz, yaşlanma deneyimimizden etkilenmektedir. Bu bağlamda Cutchin, yaşlanmayı "kişi-mekân bütünlüğünün evrensel ortaya çıkışının devam eden bir parçası olan karmaşık süreçler dizisi" olarak tanımlamaktadır (Scharlach & Moore, 2016, s.240). Mekânın ekolojik yapısı, onun yaşam boyu süren bir perspektif içinde müzakere edilmesini göz önünde bulundurmaya yönelik sezgisel bir yöntem sunar. Diaz Moore, mekânı, "insanları kapsayan bir çevreyi ('mekân katılımcıları'), fiziksel ortamı, mekân planını ve yerleşik insan etkinlikleriyle kolaylaştırılan zamanla değişebilecek niteliklerini de içine alacak biçimde tanımlamaktadır. Ona göre, bir yapı olarak mekân, deneyimlerimizin sosyal olarak inşa edilmiş anlamlı yönlerini ve bu anlamların, insan çeşitliliğinin zengin dokusunda oynadığı rolü vurgular. İnsanlar bireyselliğe yatkın olmakla birlikte, grupsal, örgütsel ve kültürel seviyelerde bir arada yaşamaya da eğilimlidir. Fiziksel ortam, kesinlikle nesnel, duygusal (aydınlatma) ve mekânsal (genişlik) özellikleri ve onları şekillendiren sistemleri (duvar ve mobilyalar) içerir; dolayısıyla insanların yönelimli olduğu fiziksel ortamı dikkate almak gerekir (Scharlach & Moore, 2016, s.240-241).

Bazen sosyal bir çevrede tasarlanan program ve konum, zaman içerisinde değiştiği için artık mevcut olmayabilir veya insanın değişen ihtiyaçları ve hedefleriyle tutarlı olmayabilir. Belki de böyle bir amaç uyumsuzluğu en iyisidir. Çünkü mekâna ilişkin planlamalar, bir grup için çok küçük olduğunu kanıtlayan bir oda veya aynı ebeveyn sonrası ailenin ihtiyaçlarına uyan genç ailelerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmış bir ev gibi hedeflerimizi ilerletme yeteneğimizi kısıtladığında daha iyi tanınır. Mekânın ekolojik yapısı, ayrıca, herhangi bir çevrenin farklı ölçeklerde (yakın, bina/site, mahalle/toplum ve yerleşim yeri) kavramsallaştırılmış başka konumlar içinde bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yapı, özellikleri aynı olan ev çevresinin sınırlarının ötesine geçebilecek bir mahallede yerleşik, optimum işleyişi mümkün kılan mükemmel bir ev

ortamı sağlamaktadır. Örneğin, birey; son derece kullanışlı, ziyaret edilebilir –zemin seviyesinde kapı, giriş seviyesinde bir yatak odası ile banyo ve benzerlerini sağlayan– bir eve yatırım yapabilir. Ancak bu ev, yürüme mesafesinde anlamlı varış yerleri bulunmayan bir mahallede, caddenin her iki tarafında kullanışlı yaya kaldırımları bulunmayan bir bölgede ise, bağımsız hareketliliğinden ödün vermek durumunda kalabilir (Scharlach & Moore, 2016, s.241).

Mekânın “planlanması” kavramı, belki de anlaşılması en zor olandır. Bununla birlikte planlama, yaşlanma ile mekânın uyumluluğunu kavrama konusunda güçlü bir yapılanmadır. Planlama, yaşlıların diğer insanlarla bağlantılı beklentilerine atıfta bulunarak, hem çevresel psikoloji hem de mimari uygulamalar içerisinde sıkça kullanılan bir kavramdır. Programlama kavramı, hem faaliyeti bilgilendiren hem de sonradan ortaya çıkan etkileşimin yorumunu biçimlendiren bir mekânla ilgili sosyal olarak paylaşılan beklentilerin olduğu görüşünü yansıtmaktadır. Rubinstein ve Medeiros (2004), mekân bakımından iki rolü olduğunu öne sürdükleri kültürün etkisini (a) mekân, dil, anlatım, kendi ve diğerleriyle ilgili beklentiler hakkındaki varsayımlarla etki altına alınmış bir kaynak referans çerçevesi; ve (b) bir bireyin geçmiş deneyimleri, sosyal statüsü ve benzerleri tarafından biçimlendirilen devam eden faaliyetleri için vasıta veya açıklayıcı bir mercekle ele almaktadır. Bu kavramsal alan, Lawton’un Ekolojik Yaşlanma Modeli’nde yoktur, ancak anlamın tartışılan doğasının, yaşlı yetişkinler için yaşam kalitesinde önemli bir rol oynadığını gösteren bir araştırma zenginliği bulunmaktadır (Scharlach & Moore, 2016, s.241).

Zaman, anlamın ve dolayısıyla genel mekân deneyiminin şekillenmesinde sıklıkla gözden kaçan bir etkidir. Mekânın diğer boyutları -insanlar, fiziksel ortam, planlama ve etkinlik- zamana bağlı olarak farklılık gösterir. İnsanların yetenekleri, motivasyonları, değerlendirmeleri, sosyal ağları, katıldıkları organizasyon yapıları ve kültürel normlar zamanla değişebilir. Bireyleri ve çevrelerini etkileyen artan bakım ihtiyaçları gibi diğer gelişimsel süreçlerle ilişkili yerlerin (geceleri aydınlattığımız mekânlar gibi) fiziksel düzenlenmesinde günlük değişimler söz konusudur. Ortak beklentilerimizi yansıtan programlar, insan faaliyetlerindeki değişikliklerde gözlemlendiği gibi günler, haftalar, aylar ve yıllar içinde de değişmektedir (Scharlach & Moore, 2016: 241).

Bu durum, hem kişi-çevre uygunluğu ile kastedilen, hem de bu yazının ana konusunu oluşturan yerinde yaşlanma olgusuna yönelik daha ayrıntılı ve dinamik bir anlam ifade eder. Bu yaklaşım, yerinde yaşlanmanın birçok tanımında yer alan mekânın varsayılan değişmez yapısını ve yaşlanma deneyiminin “kayıp” ile muhtemel bağlantısını aşmaktadır. Kişi-çevre uyumu yaklaşımını göz önünde bulundurarak, kişilerin sadece bir takım yetkinlikleri değil, aynı zamanda niyetleri, dünya görüşleri, zaman içindeki anları ve benzerleri de düşünülmalıdır. Çevreye gelince, çevre sadece sınırlı

kaynaklar sunan bir bağlam olarak değerlendirilemez. Buna ek olarak, çevreyi akılda kalıcı mekân olarak yeniden düşünmek, bu tür sınırlılıkların yalnızca fiziksel ortamın nesnel özelliklerinden değil, planlamada yer alan ortak sosyal beklentilerden de kaynaklandığını vurgulamak gerekir. Dolayısıyla, kişi-çevre uygunluğu, mekân katılımcılarının bireysel projeleri ile bu projelerin altında yatan hedefler arasındaki uzlaşma olarak görülmelidir. Bu hususlar, şu varsayımlara dayanan yerinde yaşlanma olgusuna ilişkin daha güçlü bir yaklaşımı beraberinde getirmektedir: Yaşlanma deneyimi, kişi ve yer arasında sürekli bir uzlaşma içeren anlam dünyalarında gerçekleşir. Bu anlam dünyaları, amaçlarını gerçekleştirmede her zaman başarılı değilse de, amaçlı olduğunu düşündüğümüz insani faaliyetlerle harekete geçirilir. Zaman, kavrayışın ve mekânın anlamının şekillendirilmesinde kullanılan yapıların derecelendirilmesinde kritik öneme sahip bir boyuttur (Scharlach & Moore, 2016, s.241).

Cutchin (2003), “yerinde yaşlanmanın kurumlar ve diğer sosyal güçlerin aracılık ettiği karmaşık bir coğrafi süreç olduğu”nu iddia etmektedir. Wiles ve arkadaşları (2012) ise, -bağlantı hissi, güvenlik ve yakınlık duyguları, kişisel bağımsızlık tarafından geliştirilen kimlik duygusu, özerklik, umursayan ilişkiler ve oynamak için anlamlı rollerin belirlediği- yerinde yaşlanmanın anlamlı içeriğinin, bu olgunun kalbinde yer aldığını ve ev çevresinin çok ötesine uzandığını savunur. Bu yaklaşıma göre yaşlanma, bir kayıp değil, aksine anlam bakımından zengin bir olgudur. Ayrıca bu yaklaşım; mekânı, bir “muhafaza” olarak değil, dinamik, sosyal olarak inşa edilmiş ortak deneyimler olarak değerlendirir. Yaşlanma deneyimimiz, kısmen, yaşam seyri boyunca yaşadığımız mekânların sistemleri ve beklentinin güçlü rolü nedeniyle, gelecekte potansiyel olarak deneyimlemeyi beklediklerimiz tarafından bir dereceye kadar şekillenmiştir. Bu nedenle, yaşlanma ne sadece sınırlı çevrede meydana gelen bir olgudur, ne de sadece kapsayıcı bir mekândan ibarettir. Esasen her ikisi de yaşlanma sürecinden etkilenir. Zaman geçtikçe, yaşlanan bireyler ve deneyimledikleri mekânlar arasında gerçekleşen sürekli faaliyetler bulunmaktadır (Scharlach & Moore, 2016, s.241).

Kişisel kimlik ve kendi benliğini inşa etme konusundaki sürekliliği korumak, özellikle daha sonraki yaşamda, kişiyi benlik duygusunu zayıflatmakla ve daha önce yaşamını anlamlı kılan pek çok şeyden ayırmakla tehdit eden çeşitli güçler karşısında önemlidir. Yaşla birlikte, yeni rollerin ve maddi mülklerin edinilmesi gibi yollarla kişinin kendini değiştirmeye odaklanması azalırken, potansiyel fiziksel tehditler ve sosyal/çevresel engeller karşısında mevcut benlik bütünlüğünü korumaya yönelik odaklanması artmaktadır. Kendini koruma etkinlikleri ve bağlamları ile desteklenen oldukça istikrarlı bir benlik duygusu yeteneği, ilerleyen yaşlardaki yaşam memnuniyeti ile ilişkilidir. Bununla birlikte, kişinin yaşam boyu benlik algısını destekleyen ilgi alanlarını ve etkinlikleri sürdürmesi, ilerleyen yaşlarda, sadece işlevsel becerideki yaşa bağlı düşüşlerin bir

sonucu olarak değil, aynı zamanda mekânın yaşlanan toplumun işlevselliğini geliştirecek biçimde planlanmaması nedeniyle daha zor olabilir. Diğerlerine nazaran benlik bütünlüğünü dengeli bir biçimde korumak için bireyler; etkinliklerini, isteklerini ve hatta gerçeklik şemalarını değiştirebilirler (Scharlach & Moore, 2016, s.242). Çünkü yaşın beraberinde getirdiği değişimler, kişinin benlik bütünlüğünü korumayı zorlaştırır. Bu durumda, hayat planının erken evrelerinde anlamlı hedeflere ulaşan birey açısından benliğine ve çevresine ilişkin uyarlamaların yapılması gerekli hale gelir. Bu yöndeki uyarlamaları içeren telafi girişimleri; tek başına gerçekleştirilemeyen işlerde yardım almayı, destekleyici cihazlar kullanmayı, yardımcı yaşam teknolojilerine ve çevresel değişikliklerin zorunlu kıldığı destek kaynaklarına başvurmayı içerebilir (Scharlach & Moore, 2016, s.243).

Telafi, desteğe olan gereksinime odaklanırken; kontrol, bireyin hedeflerine ulaşmak için kendisinde ve yaşadığı ortamda meydana gelebilecek değişimi gerçekleştirmeye yönelik gerçek ve algılanan kabiliyetlere odaklanır. Yeni yaşamında kendisini ve özerkliğini kontrol altına alan fiziksel ve sosyal ortamlar bağlamında, kişinin, kendini ve çevresini uzun süre kontrol etme imkânı özellikle önemli olabilir (Scharlach & Moore, 2016, s.243). Çünkü yaşlılar, var olan kişisel ve bağlamsal engeller karşısında bile, genellikle, sosyal olarak meşgul olmaya ve onları kontrol etmeye çalışırlar. Seçicilik teorisi, söz konusu sosyal duyarlılıklar kişiler arası anlamlı ilişkileri - özellikle de olumlu benlik duygusunu- güçlendirdiğinde, yaşlılarda yaşamın sonuna yaklaşma düşüncesini daha fazla öne çıkardığını göstermektedir. Zira yaşlılar, gelecekteki zamanın sınırlı olduğuna inandıkları ölçüde, potansiyel olarak stresli yeni ilişkiler veya bilgiler aramak yerine, tanıdık kişiler arası temaslarla pozitif ilişkileri en üst düzeye çıkarmak için zamanlarını ve enerjilerini yönetme eğilimindedir (Scharlach & Moore, 2016, s.243).

Toplumsal faaliyetler, ilerleyen yaşlarda, özellikle göze çarpan bir dizi mekânizma yoluyla, fiziksel ve psikolojik refahı desteklemektedir. Kişisel kapasitenin ve bağımlılık yaratan fiziksel ve sosyal bağlamların azalmasının; marjinalleşme, amaçsızlık ve çaresizlik gibi öznel deneyimleri desteklediği bir zamanda anlamlı faaliyetler; daha fazla ustalık, kişisel kontrol ve öz yeterlilik duygusunu, yenilenme duygusu ile daha da güçlendirebilir. Toplumsal faaliyetler, aynı zamanda, fiziksel ve bilişsel açıdan başkalarına yardımda bulunmayı teşvik edebilir, sosyal bağları geliştirebilir ve sosyal kabulleri harekete geçirebilir; ayrıca diğer psikolojik ve sosyal imkânları da artırabilir. Bu tür faaliyetler, azalan ve değişen yeteneğin yanı sıra, açıkça tanımlanmış rol yapılarının eksikliğinin, bireylerin yaşlarına ve yeteneklerine göre değer biçerek yaş ayrımcılığında bulunan bir toplumun neden olduğu tehditler karşısında olumlu bir benlik kavramının sürdürülmesine katkıda bulunur (Scharlach & Moore, 2016, s.243).

Yerinde Yaşlanmanın Temel Belirleyicileri

Yerinde yaşlanma olgusunun kökleri, “yaşlı insan ve çevresi arasındaki ilişkinin tanımı, anlamı ve değiştirilmesi ya da optimizasyonu” ile ilgilenen çevresel gerontoloji alanında yer almaktadır (Scharlach & Moore, 2016, s.240). Çünkü insanlar yaşlandıkça, mekânın anlamı ve kendisini uygun şekilde konumlandırmanın önemi; öz saygı, sağlık ve refahla ilgili sonuçlara neden olmaktadır. Çevresel bağlam ile kişisel kimlik arasındaki etkileşim, çok çeşitli sosyal, psikolojik ve fiziksel boyutlara sahiptir. Sosyal boyutlar, genellikle topluluğun mikro ve makro çevrelerine odaklanarak kişisel, ailevi ve mekânsal anlatıları zorunlu kılmaktadır. Psikolojik faktörler, güvenlik ve emniyetle ilgili bağlanma, kayıp ve duyguların açığa çıkmasında görülebilmekte, bu durum ise kişisel maneviyat üzerinde etkili olabilmektedir. Esasen yaşlılar açısından fiziksel ya da maddi ortamın bizzat kendisi destekleyici ya da zorlayıcı olmaya devam edebilir. Mikro düzeyde bu durum, bireyin konutunda yeniden yatırım, adaptasyon veya yeniden yapılandırmaya; toplumsal düzeyde ise, bağlılık düzeylerini korumaya, artırmaya veya azaltmaya yol açabilir (Peace vd., 2011, s.734-735).

Birey açısından yerinde yaşlanma sürecinin olumlu ya da olumsuz çıktılarını açıkça belirlemek zordur. Çünkü bu süreç, bir yandan bireyin yaşadığı mekân ile güçlü sosyal ilişkilere bağlılık, çevre ve yerel halkın yaşlıların hayatlarında önemli roller üstlenmeleri anlamına gelirken, diğer yandan daha yaşlı kişilerin ikamet alanlarına göre kendilerini mutlu ya da aksine kapana kısılmış hissedebileceği sonuçlar doğurabilmektedir (Gorczyca & Grabinski, 2018, s.2412). Yerinde yaşlanma eğilimi, kısmen teknolojik ilerleme, değişen tercihler ve kültür, kısmen de sağlık politikalarındaki değişiklikler tarafından yönlendiriliyor gibi görünmektedir (Alders & Schut, 2019, s.83). Öte yandan, nüfusun yaşlanması, kurumsal bakıma ihtiyaç duyan, potansiyel olarak zayıf bireylerin sayıca artışına neden olabilir. Ayrıca, engellilik düzeyi kurumsal kullanımın kilit bir belirleyicisi olduğundan, yaşlıların gelecekteki yayılması veya sıkışması yetersizliklerle karşılaşmalarına; dolayısıyla kalış süresi ve kurumsal bakımın gelecekteki talep üzerinde büyük bir etkiye sahip olmasına neden olabilmektedir (Alders & Schut, 2019, s.87).

Sağlık ve sosyal bakım maliyetlerini sınırlandırmak için genellikle finansal zorunluluklar tarafından yönlendirilmesine rağmen, yaşlı insanlar da yerinde yaşlanmayı tercih etmektedir (Van Dijk vd., 2015, s.1771). Fiziksel çevre üzerine yapılan çok sayıda araştırma, yaşlıların fiziksel aktivite düzeylerini ve sağlık sorunlarını inceleyerek, yeterli yeşil alan, erişilebilir binalar, yaşa uygun sokaklar ve geçitler gibi önemli değişkenleri ortaya çıkarmıştır. Ayrıca yaşlıların, sürekli olarak dış mekân bağlamında mahalle güvenliğinin önemini vurguladıkları tespit edilmiştir. Güvensizlik, yaşlıların kontrol hissini ve mahallede, özellikle geceleri dolaşma yeteneğini etkilemektedir. Son araştırmalar, yol güvenliği ve hizmetlere olan uzaklık

gibi fiziksel faktörlerin güvenlik hislerine etkide bulunduğunu göstermektedir (Van Dijk vd., 2015, s.1772).

Uygun ulaşımın mevcudiyeti, yaşlıların bağımsızlığını ve toplumla temasını sürdürme kabiliyetini derinden etkileyerek yerinde yaşlanma olgusunun belirleyicileri arasında yer almaktadır. Esasen özel araçlara ve toplu taşıma araçlarına erişim, daha yüksek yaşam kalitesi ile ilişkilidir. Yaşlı insanlar, araç kullanımına değer vermekte ve bu durum toplu taşıma ile ilgili engelleri ortadan kaldırmaktadır (Van Dijk vd., 2015, s.1773). İlerleyen yaşla birlikte mahalle, önemli bir sosyal kabul ve kimlik kaynağı haline gelebilmektedir. Yaşlılar komşularla iyi sosyal bağlarla önemsemekte ve bu da komşuluk ilişkilerinde memnuniyeti beraberinde getirmektedir. Esasen komşular, mekânsal yakınlıklarından ve erişilebilirliklerinden dolayı, yaşlı insanların yerinde yaşlanmalarını sağlamaya yönelik çok önemli bir sosyal destek kaynağı olabilmektedir. Ayrıca, yaşlıların çevrelerindeki yaşa ve kültürel çevreye dayalı homojenlik, sosyal içermeye katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte, yaşlıların yaş heterojenliğini tercih ettiğini belgeleyen araştırmalar da bulunmaktadır (Van Dijk vd., 2015, s.1773-1774).

Sivil faaliyetlere katılım, yaşlıların sosyal ilişkilerini sürdürmelerini ve mahalle etkinliklerine ve politikalarına katılmaya devam etmelerini sağlayarak, yerinde yaşlanmanın önemli bir diğer belirleyicisi kabul edilmektedir. Bu bağlamda, yeterli enformasyonun sunulması, yaşlı insanların toplumla bağlantılarını sürdürmelerini ve yaşamlarını yönetmelerini sağladığından, yerinde yaşlanmanın kapsayıcı temalarından biri olarak görülmektedir. Yaşlılar, özellikle yerel medya ve gazeteler, mahallede yaygın olarak ziyaret edilen mekânlar, halka açık sergiler ve doğrudan posta gibi yerel düzeyde ilgili bilgilerin erişilebilirliğine değer vermektedir (Van Dijk vd., 2015, s.1774). Yaşlıların yerleşim mekânı konusundaki anlaşılır tercihleri, ileri yaştaki insanlar hariç, ev hareketlerinin yaşlandıkça azaldığını gösteren yer değiştirme biçimleriyle destekleniyor gibi görünmektedir. Dolayısıyla, özellikle genç gruplarla karşılaştırıldığında, yaşlı insanlar da taşınmayı düşünmeye ya da yer değiştirerek bu tür niyetleri yerine getirmeye daha az eğilimlidir (Hillcoat-Nalletamby & Ogg, 2014, s.1772).

Birçok tanımda ortak olsa da sosyal dışlanmanın statik bir durumdan ziyade çok boyutlu bir süreç olduğu, başka bir deyişle hayatın bir alanındaki dezavantajların diğer yaşam alanlarındaki dezavantajlarla bağlantılı olduğu bilinmektedir. Yaşlılar açısından sosyal dışlanmanın kapsadığı boyutlar arasında üretim etkinliği, finansal faaliyetler, sosyal ilişkiler, sosyal aktivite ve politik ya da sivil faaliyetler yer almaktadır (Dahlberg, 2019, s.2). Esasen yaşlılar, diğer yaş gruplarındaki bireylere göre daha çok sosyal katılımın yanı sıra, sosyal çevreyle sıkı toplumsal bağlarını sürdürmeye de daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Çünkü toplumsal bağlılık, sosyal entegrasyon ve güven, güvenlik duyguları ve kuşaklar arası ilişkilerle bağlantılıdır. İnsanlar

yaşlandıkça, mahalledeki insanların desteğine daha bağımlı, suçlara karşı ise daha savunmasız hale gelmektedir. Bu nedenle, yaşlı yetişkinlerin yerinde yaşlanma potansiyelini sağlayıcı politika ve uygulamaya yönelik öncelikli alanların başında, yaşlı yetişkinler ve kuşaklar arasındaki uyumu güçlendirmede mahalle örgütleri ve yerel makamların desteklenmesi gelmektedir. Yaşlılar açısından güvenli toplumsal ilişkilere dayalı bağlılıklar üzerine kurulan sosyal çevrenin yeniden oluşumunu teşvik eden girişimlerde, suç ve anti-sosyal davranış sorunlarının çözümüne yönelik politikalar aktif olarak tartışılmaktadır (Dahlberg, 2019, s.15).

Son birkaç yıl içinde, yerinde yaşlanma olgusu, araştırmacılar, sağlık çalışanları, hükümetler ve toplumsal hizmet sunan kuruluşlar ile yaşlılar ve aileleri arasındaki tartışmaların gündemini belirlemektedir. Yaşlı yetişkinlerin çoğu, mümkün olduğunca uzun süre kurumsal bakım dışında yaşamını sürdürmek istemektedir. Düzenli gelir, eğitim düzeyi ve sağlık durumu gibi kişisel faktörlerin yanı sıra, ulaşım hizmetlerinden yararlanma, uygun konut, gayri resmi ve resmi destek gibi toplumsal faktörler, yaşlı yetişkinlerin yerinde yaşlanma kapasitelerini belirlemede önemli rol oynamaktadır. Bununla birlikte, aile evinde kalmanın avantajları en azından bazı yaşlı yetişkinler için zaman zaman sorgulanmaktadır (Dupuis-Blanchard & Gould, 2018, s.442).

Yerinde yaşlanmayı desteklemek amacıyla il yönetimleri uygun maliyetli ve yenilikçi çözümler uygulamalıdır. Çoğu toplumun kırsal ya da kentsel niteliği ve yerinde yaşlanmaya yönelik toplumun ortak dilini konuşarak hizmet sunan huzurevlerinin bulunması, ekonomik ve mantıklı bir yaklaşım gibi görünmektedir. Beşeri ve mali kaynakların güçlendirilmesi gerekse de, temel altyapı tesislerinin varlığı sayesinde bakımevi yöneticileri bu yaklaşımı desteklemektedir. Günümüzde daha önce görülmemiş oranlarda artan yetişkin yaşlı nüfusun mevcut ihtiyaçlarının karşılanması için desteklenmesi, mevcut desteklerin artırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir (Dupuis-Blanchard & Gould, 2018, s.448).

Yaşlanan nüfusun kentsel ulaşım sistemleri açısından ortaya çıkardığı sonuçlar da diğer yaş gruplarındaki kişilere göre değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla, yaşlı insanların seyahat davranışları ve hareketliliği gençlerinkilerden önemli ölçüde farklıdır (Alidoust vd., 2019, s.1460). Bu bağlamda, yaşlıların sosyal olarak aktif kalma fırsatlarına sahip olmalarını sağlamak için var olan güçlü, zayıf ve eksik yeteneklerinden yola çıkarak seyahat davranışlarını etkileyen zorlukların daha derin bir şekilde anlaşılmasına ihtiyaç vardır. Bu endişenin üstesinden gelebilmenin bir yolu, yaşlı insanların sosyalleştiği mekânların özelliklerini araştırmak ve kentin çeşitli alt mahallelerindeki mekânlara erişimde karşılaştıkları zorlukları anlamaktır (Alidoust vd., 2019, s.1462). Böylelikle, yaşlıların sosyalleşme mekânlarına erişimini kolaylaştırmak ve araba kullanmayı bıraktıklarında bile sosyal olarak aktif kalmalarını sağlamak için esnek ve erişilebilir bir toplu taşıma sistemi ile daha yoğun şehirlerde yaşamının zorlukları

vurgulanmalıdır. Yaşlıların, bu tür mekânlara erişiminin ve bu mekânları kullanmalarının toplumsal sağlıklarına katkıda bulunduğu, böylece de genel sağlık ve refahlarını iyileştirdiği görülmüştür (Alidoust vd., 2019, s.1480).

Yerinde Yaşlanma ve Aktif Yaşlanma Süreciyle İlişkisi

“Aktif yaşlanma”, yaşlı insanların fiziksel aktivitelerini günlük rutinlerine entegre etme konusundaki isteklerini ve ihtiyaçlarını (ör. yürüyüş ya da ulaşım, egzersiz ya da memnuniyet) kapsar. Fiziksel aktiviteye katılımın yaşlıların bilişsel işleyişi üzerinde olumlu etkiler yarattığı izlenmiştir. Aktif yaşlanma, insanların yaşlandıkça yaşam kalitesini artırmak için daha iyi sağlık ve güvenlik fırsatlarına katılımı optimize etme sürecini ifade eder. Aktif yaşlanma; sağlık ve sosyal hizmetler, fiziksel çevre ve davranışsal, kişisel, sosyal ve ekonomik belirleyiciler gibi çeşitli etkenlere veya faktörlere bağlıdır. Bu nedenle, açık alanların aktif yaşlanmayı geliştirmede oynayabileceği roller incelemeye değerdir (Yung vd., 2016, s.115). Aktif yaşlanma bağlamında, yaşlıların sosyal katılımının teşviki dikkat çekicidir. Sosyal katılım, yalnızlığı azaltarak yaşlıların sağlık ve yaşam kalitesinin gelişimine katkıda bulunur (Van Dijk vd., 2015, s.1773).

Günümüz toplumlarında, artan yaşam beklentisi ve nüfusun yaşlanması, bir süredir sağlık hizmeti gündeminin yeniden düşünülmesini ve güncellenmesini sağlamıştır. Mevcut durumda araştırılmış olanlarla birlikte yeni sorunlar ortaya çıkmakta, ancak daha fazla araştırmayı gerektiren konuların da ele alınması gerekmektedir. Yaşam süresindeki artış, bireyleri yaşam kalitesine daha fazla dikkat edilmesine yönlendirir; sağlıklı yaşama odaklanma, riskin önlenmesine ve refahın artmasına neden olacak şekilde bireylerin ufkunu genişletir; buna karşılık hastalığa odaklanmış tıbbi etkiler, sosyal faaliyetlerde negatif sinerjiler üretir. Sağlıksız yaşam tarzı ve beslenme alışkanlıklarındaki değişimler, sağlıksız yaşamın altyapısını oluşturan iletişim ağlarının genişlemesi, bilginin, becerinin ve yetkilendirmenin ehliyetsiz kişilere aktarılması gibi hususlar bu konuda ilk akla gelen örnekler arasındadır. Söz konusu negatif etkileri ortadan kaldırmak için politika yapıcılar; -geleneksel muhataplarının yanı sıra-siyasette, ekonomide ve kamuoyunda gittikçe karmaşıklaşan bir dizi paydaşın memnuniyetsizliğini dikkate almalıdır. Çünkü sağlık hizmetlerinin sadece etkili değil, aynı zamanda ekonomik, beşeri ve sosyal açıdan sürdürülebilir olması gerekir (Grassi vd., 2014, s.vii).

Sağlık alanındaki uygulamaların etkili şekilde planlanması ve yaşlıların sosyal dışlanmasını önlemeye yönelik politikaların benimsenmesi, yaşlıların topluma katılımının güçlendirilmesi bakımından da gereklidir. Yaşlıların aktif rol oynayabileceği bir toplum oluşturmak için tüm kilit paydaşların ortak çabasına ihtiyaç vardır (Ricciardi vd., 2014, s.1). Bu konu, ilişkisel sosyoloji perspektifinden aktif yaşlanma kavramıyla ilişkilendirilebilir ve bu bakış açısı pratik sonuçlar üretebilir. Zira hızla değişen demografik senaryoların beraberinde getirdiği ve bütün kuşakların giderek başa

çıkarmakta zorlandığı sorunlar karşısında, gelecekteki muhtemel eylem planlarını özetler. Aktif yaşlanma, oldukça yeni bir kavramdır ve yaşlanmaya karşı insanların yaşlandıkça yaşam kalitesini yükselten aktif bir tutumu ifade eder. Aktif yaşlanmanın amacı, insanların fiziksel, sosyal ve zihinsel sağlık potansiyellerini gerçekleştirmelerini ve yaşam döngüsünün son aşamasında bile sosyal hayata katılmalarını sağlamaktır. Yaşamın bu evresinde, muhtemel sorunların ve kritik durumların ortaya çıkması karşısında yeterli destek, güvenlik ve bakım ağının varlığı çok önemlidir. Bütün bu nedenlerden dolayı, ilişkisel sosyoloji, yaşlanan nüfus olgusunu, öncelikle aile ve topluluk düzeyinde yoğun bir sosyal ilişkiler ağında çerçeveselendirir (Rossi vd., 2014, s.57).

Aktif ve sağlıklı yaşlanma bağlamında "öznel refah", bireyin kendi yaşamının bilişsel ve/veya duygusal olarak değerlendirilmesi olarak tanımlanabilirken, "psikolojik iyi oluş" terimi, bireyin ideal fonksiyonlarına işaret ederek; hareketlilik, umut ve psikolojik dayanıklılık gibi kavramları içerir. Bununla birlikte, her iki tanım da bireyin kişisel deneyiminde başlangıç noktalarına sahiptir. Yüksek refah, bir anlamda, bireyin kişisel deneyiminin olumlu olduğu anlamına gelir (Riva vd., 2014, s.45). Korunan bilişsel yeteneklerin yanı sıra güvenilir bir "Zihin Kuramı", bireyin kendi kendine yeterlilik duygusu üzerinde olumlu etkilere sahip olan ilişkiler ağına aktif olarak katılmasına katkıda bulunur. Bu nedenle, gerilemelerinin başlangıcını ertelemek için bu becerileri destekleyici çalışmalarda bulunmak, yaşlı nüfusun yaşam kalitesinin yükseltilmesi bakımından uygun bir uyarlayıcı değere sahip olabilir. Bu tür beceriler, kişinin etrafındaki dünyayı açıklamasını, yorumlamasını ve kendisini yeterli şekilde yönetmesini sağlamalıdır. Söz gelimi, bireyin ekonomik ya da finansal konularda, kötü seçimlerden ve kararlardan kaçınması veya daha da önemlisi muhtemel finansal yatırımları konusunda belirsiz promosyon mesajlarının mağduru olmadığından emin olması oldukça önemlidir. Benzer bir durum, gıda seçimi ve sağlıkta kişisel bakım alanları için de geçerlidir. Yaşlıları kapsayan eğitim girişimi, onları yanlış yönlendirilmiş tercihlerin risklerinden korumak için faydalı olabilir. Bu hedeflere ulaşmak için hem genel hem de alana özgü belirli bilişsel ve sosyal becerilere ihtiyaç duyulur ve daha önce ana hatları belirtilen yaklaşımlar onları güçlendirebilir (Antonietti vd., 2014, s.167-168).

Yaşlılar için sosyalleşme, olumlu bir anlam ifade eder. Çünkü kendilerinde mevcut olan davranışsal, maddi, ilişkisel ve iletişimsel kaynakların aktivasyonunu sağlar. Sosyal gruplar içindeki yaşlılar, bir topluluğun üyesi olduklarını, orada özel bir rol oynadıklarını, belirli bir sosyal kimliği üstlenebileceklerini ya da onu güçlendirebileceklerini düşünürler. Grupsal yapılar içindeki yaşlılar diyalogun değerini yeniden keşfederek; sosyalleşmenin yanı sıra, kendilerini özgürce ifade edebildikleri ölçüde dayanışma ihtiyaçlarını da tatmin ederler (Rossi vd., 2014, s.60). Sosyal etkileşim, yaşlıların fiziksel ve psikolojik sağlığına yönelik işlevsel yararlar üretir. Bununla birlikte, kentsel dönüşüm alanlarının planlanması ve

tasarımında, yaşlıların fiziksel ve güvenlik ihtiyaçlarına sıkça vurgu yapılırken, sosyal ihtiyaçları aynı sıklıkla ele alınmamaktadır. Esasen yaşlılar, sosyo-ekonomik, kültürel ve politik ortamları değiştikçe daha fazla eğitim, daha iyi sağlık ve daha yüksek gelir elde etme fırsatı yakalarlar. Bu faktörler boş zamanlarını değerlendirmeye yönelik dinlenme ve öğrenme aktiviteleri için daha fazla imkâna ve zamana sahip olmalarını sağlar. Böylece, ev ya da bakımevi dışındaki mekânlara yönelik ihtiyaçları ve beklentileri de değişir (Yung vd., 2016, s.114).

Yeni kentsel dönüşüm alanlarındaki yaşlıların sosyal ihtiyaçlarına daha fazla dikkat edilmesi, son derece önemlidir. Çünkü, eski bölgelerdeki kentsel topluluklarda yaşlılara yönelik sosyal ağlar önceden kurulmuştur. Yeni gelişme alanlarında ise, insanlar henüz güçlü bir bağlılık ve topluluk duygusu geliştirememiştir. Sosyal ihtiyaçlar, öncelikle sosyal katılımı içerir. Bunun sağlanamadığı ortamlarda yaşayan yaşlılar açısından günlük hayatlarını değiştirebilecek her şey son derece endişe vericidir. Halka açık mekânların planlanması, eski mahallelerde yaşlandıkça, yaşamlarının derinliklerine gömülen sakinlerin ve toplulukların sosyo-kültürel köklerinin de anlaşılmasını sağlamalıdır. Özellikle, insanların kökleri, bu eski bölgelerin kültürel miras unsurları, hatıraları ve yerel özellikleri ile yakından bağlantılıdır (Yung vd., 2016, s.121). Kentsel yenilenme projeleri, planlama ve tasarımların yetersizliklerini düzeltme fırsatı sunarken, planlamacılar, tüm yaş gruplarının artan ihtiyaçlarını dikkate alarak, özellikle eski semtlerdeki halka açık alanlarda zamanlarının nispeten daha fazlasını harcayan yaşlı insanların yoğunluğunu dikkate almalıdır. Çünkü, hayatlarının uzun yıllarını daha eski mekânlarında geçiren yaşlılar güçlü bir topluluk ve aidiyet duygusu geliştirmişlerdir. Bu nedenle, kamusal açık alanlar planlanırken, yaşlıların sosyal ağlarını ve sosyal refahlarını geliştirebilme imkânları dikkatle araştırılmalı; söz konusu alanlar bu açılardan zenginleştirilmelidir. Böylelikle yaşlıların planlama ve yönetişimin tüm yönlerine katılımı teşvik edilirken, tüm yaş grupları için kapsayıcı şehir yaşamı da desteklenmiş olacaktır (Yung vd., 2016, s.121).

Demografik değişiklikler; politika konuları, sağlık, sosyal refah, iş ve verimlilik, kentsel ve kırsal kalkınma, iletişim araçları ve sosyal hareketlilik dâhil olmak üzere geniş bir yelpazede yeni araştırma alanları ortaya çıkarmaktadır. Bu yeni durum, yaklaşan zorluklara çözüm üretmek amacıyla çeşitli araştırma programlarını bir araya getiren yeni bir multi-disipliner yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Günümüzde ulusal sağlık hizmetleri, demografik yapısında yaşlıların baskın olduğu, toplam vatandaş sayısındaki büyük değişimlerle karşı karşıyadır. İyi sağlık durumu, yaşlılıkta yaşamı bağımsız sürdürebilmek bakımından en önemli faktördür. Yaşlanma süreçlerinin daha iyi anlaşılması ve çevresel uyuma yönelik bireysel performansın "esnekliği", yaşa bağlı hastalıkların önlenmesi ve sağlık hizmeti stratejileri, ileri yaşlı kategorisindeki insanların yaşamları boyunca sağlıklı ve aktif kalabilmelerinin temelini oluşturur. Zira ilerleyen

yıllarda yaşlılığın biyolojik, bilişsel ve psikolojik boyutları ile daha çok karşı karşıya kalınacaktır (Rossini & Marra, 2014, s.23).

Kamusal açık alanları kullanmanın faydaları genel olarak bilinmektedir. Sorun, yaşlıların sosyal refahını ve aktif yaşlanmasını iyileştirebilecek kamuya açık alanların belli başlı planlama ve tasarımına ilişkin yaklaşımlardır. Eski yerleşim yerlerindeki kentsel tesislerin yenilenmesi, yaşlıların farklı etkinliklerine uyum sağlayacak şekilde esnekliğine ve sosyal katılımına hitap etmeli, böylece tüm vatandaşların yaşlarına bakılmaksızın yaşam kalitesinde uzun vadeli bir iyileşme sağlanmalıdır. Çevresel gerontoloji literatüründe; aktif yaşlanma sürecinde yaşlılar için yaşam kalitesinin aile ve çocuklar, sosyal bağlantılar, sosyal hareketlilik, sağlık, sosyal etkinlikler ve yaşam çevresinden ilgi içerdiği tartışılmaktadır. Ayrıca, destekleyici bir ortam, huzur, memnuniyet, güvenlik ve sıkıntı olmadığı algısı, dış ortamlardan etkilenen yaşam kalitesinin göstergesidir (Yung vd., 2016, s.115).

Kellet ve Rofe'ye göre, halka açık bir alan, "kentsel ortamda, aktif veya pasif kullanım için olanaklar ya da fiziksel dinlenme amaçlı topluluk alanı" olarak tanımlanır. Ayrıca; çevre, yeşil alanlar ve yürüyüş yolları, oturacak yerler, kaldırımlar, yollar, bisiklet yolları, trafik, güvenlik, sosyal hizmetler, binalar ve halka açık tuvaletler gibi küresel ölçekli şehirlerde dış mekân tasarımına yönelik boyutlar belirlenmiştir. Söz konusu mekânsal planlama düşüncesi, yaşlı nüfus için açık alanların canlandırılmasına yönelik girişimler olarak kabul edilebilir (Yung vd., 2016, s.115). Özellikle, bu alanlar yaşlıların nefes almasına, doğayla ve insanlarla bağ kurmasına uygun mekânlar sunmaktadır. Aynı zamanda, yürüyüşün yaşlılar için büyük bir dış mekân fiziksel aktivitesi olduğu bilinmektedir. Dış mekân ortamlarının yaşlılar için fiziksel sağlık ve işleyişin sürdürülmesi ve iyileştirilmesi bakımından ihtiyaç duyulan fizyolojik faydalar gibi çeşitli avantajlar sağladığı belirtilmektedir (Yung vd., 2016, s.115). Sonuç olarak, yaşlılık döneminde bir yere ait olma duygusunun, kimlik ve refah duygusunu sürdürmenin yanı sıra, başarılı uyarlamalar yapılmasına katkıda bulunduğu kuşku yoktur.

Değerlendirme ve Sonuç

Hormesis teorisine göre, organizmalar; hücresel seviyeden sosyal organizasyonlara kadar, büyümek, gelişmek ve hatta sadece hayatta kalmak için bile devam eden uyarımlara ihtiyaç duyarlar. Yüksek seviyede çevresel talepler veya diğer dış tehditler, potansiyel olarak zararlı kısa vadeli sonuçlar doğurabilirken, daha küçük yoğunluklu talepler büyümeyi, esnekliği ve başa çıkma becerisini teşvik edebilir. Stres ve koşullandırma süreci boyunca yönetilebilir zorluklar, -organizma sonraları daha yoğun strese maruz kaldığında-, yapıcı bir şekilde uyum sağlama yeteneğini güçlendiren olumlu telafi edici yanıtları destekleyebilir. Dolayısıyla, insanlar mevcut becerilerini devam ettiren veya zorlayan işler için güçlü bir yönelim gösterirler ve kolayca başarabileceklerinden ziyade orta düzey zorluk

derecesinde olan görevleri tercih ederler (Scharlach & Moore, 2016: 244). Bu açıklamalar çerçevesinde, aktif yerinde yaşlanma olgusuyla ilgili aşağıdaki sonuçlara ulaşılabilir:

- Yerinde yaşlanma kavramı; insanları, mekânları, somutlaştırdıkları programları, yapısal, seçici ve uyumlu süreçler ile tüm girişimleri motive eden hedefleri dikkate alan ve hepsi zamanla gelişen daha dinamik bir kavramsallaştırmaya uygun kişi-çevre uyumu yaklaşımından türetilmiştir.
- Yerinde yaşlanma olgusunun; en temel düzeyde, zamanın (yaş) bireyler, fiziksel ve sosyal bağlamlar arasındaki ortak birimleri müzakere etmek için kullanılan süreçleri ve bu süreçlerin amaçlarını (hedefler, tercihler, öncelikler vb.) yansıttığı söylenebilir.
- Yerinde yaşlanma normatif bir amaçtan ziyade uyarlanabilir bir süreç olarak ifade edilebilir. Var olduğu söylenebilirse “amaç”, birbirinden ayrılabilir yaşlanma ve mekân olgularının basit kavramlarını aşan hareketli süreçler yoluyla, gelişimsel olarak belirgin yapısal sonuçların üretilmesidir.
- İnsanlar fiziksel ve sosyal çevrelerini (ister fiziksel olarak inşa ederek, ister bilerek seçerek, onları uyarlayarak veya onlara adapte olarak) amaçlı bir şekilde “belirli hedeflere ulaşmak için” yapılandırır. Başka bir deyişle, insanlar ve mekânlar arasında gerçekleşen asıl uzlaşmayı gizlediği gerekçesiyle mekânların bir amacı olmadığını varsaymak yanlıştır.
- Yaşlanma deneyiminin altı esas niteliğinin -devamlılık, telafi, kontrol, ilişki, destek ve zorluk- tümü, mekânın olanaklarından veya mekânın yapısıyla ilgili olarak aracılık ve yeterlik gibi sonraki faaliyetlerden etkilenir. Bu nedenle mekânlar, yaşlanma deneyiminin bu altı özellik ile ilişkili olarak gerileyebileceği veya zamanın hem yaşlanan birey üzerinde hem de mekânında doğrudan bir etkiye sahip olabileceği durumlara aracılık edebilir (Scharlach & Moore, 2016, s.244).

Son tahlilde, aktif yerinde yaşlanmanın daha gerçekçi, ayrıntılı ve faydalı bir kavramsallaştırmasına ihtiyaç olduğu açıktır. Görüldüğü gibi, yerinde yaşlanmanın güncel kavramsallaştırılması, yaşlanmanın -fonksiyonel kayıp olarak anlaşılan- en uzun süre ikamet edilen “mekân” içinde ele alındığı düşüncesine dayandırılmıştır. Bununla birlikte, bu tür kavramsallaştırmalar, mekânın çoklu anlamlarını göz ardı eder ve aynı evde veya apartman dairesinde yaşamını sürdürme olasılığı, ne doğal olarak arzu edilir ne de faydalıdır. Ayrıca, kişi ve çevre arasındaki ilişki oldukça dinamiktir; yaşlanma homojen değildir ve mekân tamamen statik bir yer değildir (Scharlach & Moore, 2016, s.239-240).

Fiziksel çevre, yaşlı bireylerin sürekli olarak dış mekânlarda güvenliğini etkileyen özelliklerin aktivite seviyelerine etkide bulunduğunu göstermektedir. 'Yerinde yaşlanma', bir süreç olarak 'çevresel gerontoloji' alanında yaşam ortamında sürekliliği ve sosyal temasın bağımsızlığını üstlenmektedir. İnsanlar yaşlandıkça, sosyal boyutlar genellikle aile ve konut ortamında bireyin bağıllık düzeylerinin azalmasına veya artmasına yol açabilir. Yerinde yaşlanma sürecinde bireylerin olumlu ya da olumsuz roller üstlenmeleri, yaşlıların ikamet alanlarına göre değişebilmektedir. Yerinde yaşlanma eğilimi, değişen tercihler ve ihtiyaç duyulan kurumsal kullanımın gelecekteki talebi üzerinde etkili olacaktır. Yaşlıları sosyalleştiren ve sosyal sağlıklarına katkıda bulunan kamu politikaları; çevreyi ve toplumu kapsayan, kişisel ve toplumsal olarak istenen, yararlı etkiler üreten ve sosyal adalet boyutunu göz ardı etmeyen normatif politikalardan oluşmalıdır.

Kaynakça / Reference

- Alders, P., & Schut, F. (2019). Trends in ageing and ageing-in-place and the future market for institutional care: Scenarios and policy implications. *Health Economics, Policy and Law*, 14(1), 82-100.
- Alidoust, S., Bosman, C., & Holden, G. (2019). Planning for healthy ageing: How the use of third places contributes to the social health of older populations. *Ageing and Society*, 39(7), 1459-1484.
- Antonietti, A., Balconi, M., Catellani, P., & Marchetti, A. (2014). Empowering Skills for an Active Ageing and Healthy Living. In C. Grassi, P. A. Marsan, & G. Riva (eds.), *Active Ageing and Healthy Living: A Human Centered Approach in Research and Innovation As Source of Quality of Life*. Amsterdam, Netherlands: IOS Press, 157-171.
- Barrett, P., Hale, B., & Gauld, R. (2012). Social inclusion through ageing-in-place with care? *Ageing and Society*, 32(3), 361-378.
- Dahlberg, L. (2019). Ageing in a changing place: A qualitative study of neighbourhood exclusion. *Ageing and Society*, 1-19.
- Dupuis-Blanchard, S., & Gould, O. (2018). Nursing Homes Without Walls for Aging in Place. *Canadian Journal on Aging / La Revue Canadienne Du Vieillessement*, 37(4), 442-449.
- Gorczyca, K., & Grabinski, T. (2018). Ageing in place: Residential satisfaction in Polish housing-estate communities. *Ageing and Society*, 38(12), 2410-2434.
- Grassi, C., Marsan, P. A., & Riva, G. (2014). *Active Ageing and Healthy Living: A Human Centered Approach in Research and Innovation As Source of Quality of Life*. Amsterdam, Netherlands: IOS Press.
- Hillcoat-Nalletamby, S., & Ogg, J. (2014). Moving beyond 'ageing in place': Older people's dislikes about their home and neighbourhood environments as a motive for wishing to move. *Ageing and Society*, 34(10), 1771-1796.

- Johansson, K., Josephsson, S., & Lilja, M. (2009). Creating possibilities for action in the presence of environmental barriers in the process of 'ageing in place'. *Ageing and Society*, 29(1), 49-70.
- Peace, S., Holland, C., & Kellaher, L. (2011). 'Option recognition' in later life: Variations in ageing in place. *Ageing and Society*, 31(5), 734-757.
- Ricciardi, W., Specchia M. L., & Marino, M. (2014). Health of the Elderlies and Healthy Ageing: A Challenge for Europe. In C. Grassi, P. A. Marsan, & G. Riva (eds.), *Active Ageing and Healthy Living: A Human Centered Approach in Research and Innovation As Source of Quality of Life*. Amsterdam, Netherlands: IOS Press, 1-9.
- Riva, G., Gaggioli, A., Villani, D., Cipresso, P., Repetto, C., Serino, S., Triberti, S., Brivio, E., Galimberti, C., & Graffigna, G. (2014). Positive Technology for Healthy Living and Active Ageing. In C. Grassi, P. A. Marsan, & G. Riva (eds.), *Active Ageing and Healthy Living: A Human Centered Approach in Research and Innovation As Source of Quality of Life*. Amsterdam, Netherlands: IOS Press, 44-56.
- Rossi, G., Boccacin, L., Bramanti, D., & Meda, S. G. (2014). Active Ageing: Intergenerational Relationships and Social Generativity. In C. Grassi, P. A. Marsan, & G. Riva (eds.), *Active Ageing and Healthy Living: A Human Centered Approach in Research and Innovation As Source of Quality of Life*. Amsterdam, Netherlands: IOS Press, 57-68.
- Rossini, P. M. & Marra, C. (2014). Demographic Changes and the Challenge for a Healthy Ageing. In C. Grassi, P. A. Marsan, & G. Riva (eds.), *Active Ageing and Healthy Living: A Human Centered Approach in Research and Innovation As Source of Quality of Life*. Amsterdam, Netherlands: IOS Press, 23-31.
- Scharlach, A. E. & Moore, K. D. (2016). Aging in Place. In V. L. Bengtson, R. A. Settersten, B. K. Kennedy, N. Morrow-Howell, & J. Smith (eds.), *Handbook of Theories of Aging, Third Edition* (Vol. Third edition). New York, NY: Springer Publishing Company, 239-249.
- Van Dijk, H., Cramm, J., Van Exel, J., & Nieboer, A. (2015). The ideal neighbourhood for ageing in place as perceived by frail and non-frail community-dwelling older people. *Ageing and Society*, 35(8), 1771-1795.
- Wadu Mesthrige, J., & Cheung, S. (2019). Critical evaluation of 'ageing in place' in redeveloped public rental housing estates in Hong Kong. *Ageing and Society*, 1-34.
- Yung, E. H. K., Conejos, S., & Chan, E. H. W. (2016). Social needs of the elderly and active aging in public open spaces in urban renewal. *Cities*, 52 (2016), 114-122.

